

Κλασική Περίοδος (5^{ος} -4^{ος} αι. π.Χ.)

Ναοδομία
Παρθενώνας – Γλυπτικός διάκοσμος

Η Αθήνα στα χρόνια του Περικλή

- Πνευματικό κέντρο γραμμάτων και τεχνών
- Ιστορικοί συγγραφείς: Ηρόδοτος, Θουκυδίδης
- Φιλόσοφοι: Σωκράτης, Αναξαγόρας
- Τραγικοί ποιητές: Αισχύλος, Σοφοκλής, Ευριπίδης
- Μαθηματικοί και αστρονόμοι
- Αρχιτέκτονες, γλύπτες και ζωγράφοι

Περικλής: (από τις λέξεις περί και κλέος, δηλαδή ο περιτριγυρισμένος από δόξα, περίδοξος) 495-429 π.Χ.

Παρθενώνας

Καλλιτεχνική απεικόνιση της Ακρόπολης των Αθηνών σε πίνακα ζωγράφου του 19^{ου} αι.

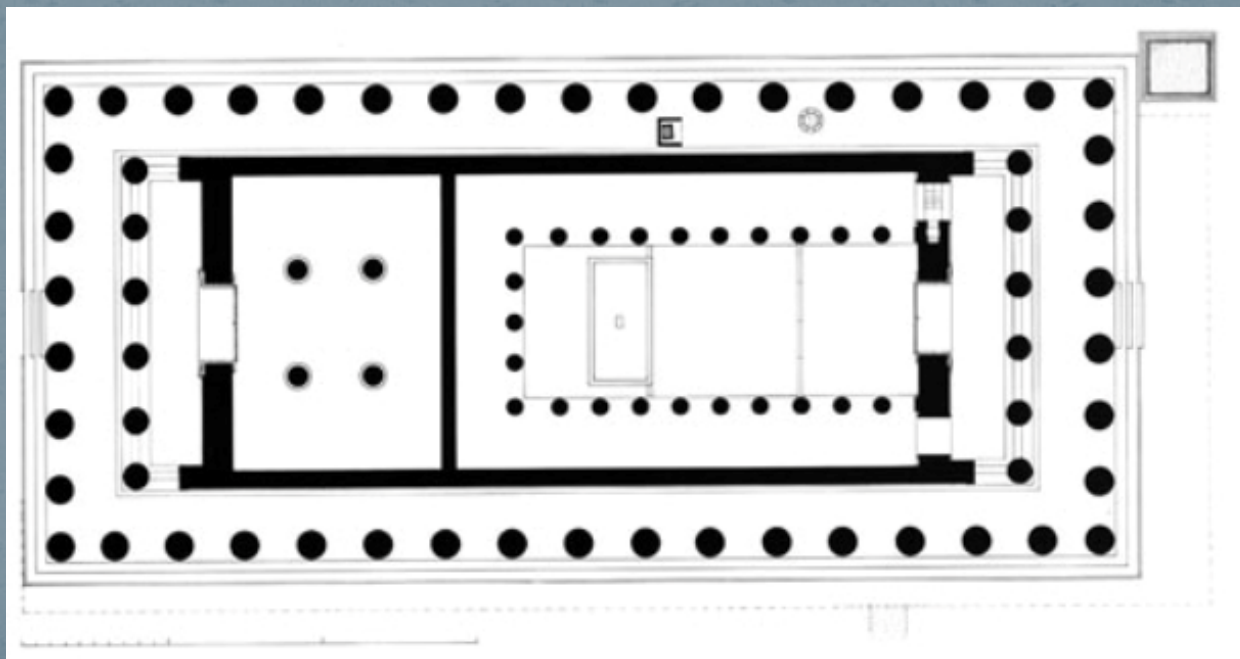
Ο Παρθενώνας, το πρώτο μνημείο του Περικλείου προγράμματος στην Ακρόπολη των κλασικών χρόνων, ήταν οικοδόμημα θαυμαστό για τις αναλογίες του, την αριστοτεχνική κατασκευή του, αλλά και για την τόσο σοφή χωροθέτησή του στην κορυφή του Ιερού Βράχου.

Κανένα οικοδόμημα ή άλλο έργο τέχνης δεν αποτυπώνει με περισσότερη ευκρίνεια την εικόνα που ήθελαν να προβάλουν οι Αθηναίοι της εποχής του Περικλή για την πόλη τους όσο ο Παρθενώνας. Το αισθητικό αποτέλεσμα, αλλά και το ιδεολογικό μήνυμα που απέπνεε ήταν κάτι ολότελα νέο, αλλά και αξεπέραστο στην ελληνική τέχνη.

Ψηφιακή αναπαράσταση του Παρθενώνα

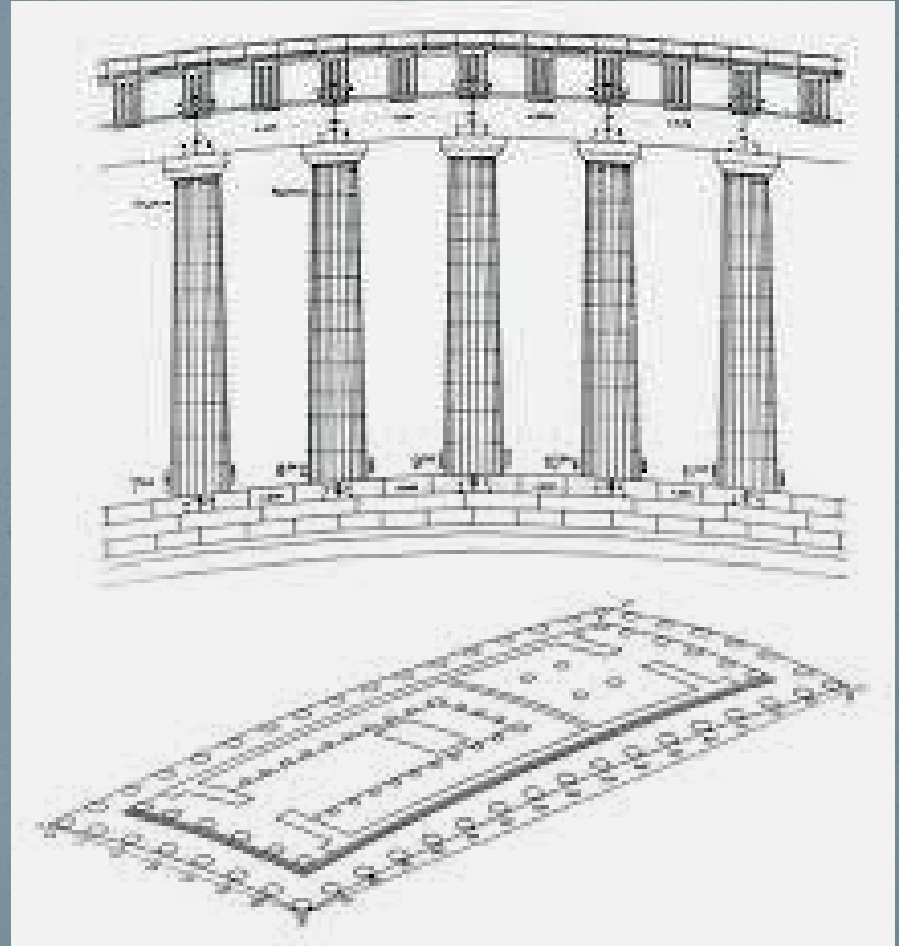
Ο Παρθενώνας είναι ναός περίπτερος αμφιπρόστυλος, με 8x17 κίονες. Διαιρείται σε πρόναο, σηκό και οπισθόδομο (πίσω διαμέρισμα) με θύρα προς τον οπισθόναο. Η κατασκευή του ξεκίνησε το 448/7 π.Χ. και τα εγκαίνια έγιναν το 438 π.Χ. στα Μεγάλα Παναθήναια, ενώ ο γλυπτός διάκοσμος περατώθηκε το 433/2 π.Χ. Αρχιτέκτονες του ναού ήταν ο **Ικτίνος** και ο **Καλλικράτης**, ενώ την ευθύνη για τη διακόσμηση και τη γενική επίβλεψη του έργου είχε ο γλύπτης **Φειδίας** ("επίσκοπος πάντων", όπως αναφέρει ο Πλούταρχος). Χτίστηκε σε δωρικό ρυθμό, αλλά και με στοιχεία χαρακτηριστικά του ιωνικού ρυθμού, όπως η ζωφόρος, οι ιωνικοί κίονες που στήριζαν την οροφή του οπισθοδόμου κ.α. Πολλά τμήματα του γλυπτού διακόσμου, του επιστυλίου και των φατνωμάτων της οροφής έφεραν γραπτό διάκοσμο με κόκκινο, μπλε και χρυσό χρώμα. Χρησιμοποιήθηκε πεντελικό μάρμαρο, εκτός από το στυλοβάτη που κατασκευάστηκε από ασβεστόλιθο.

Κάτοψη του Παρθενώνα

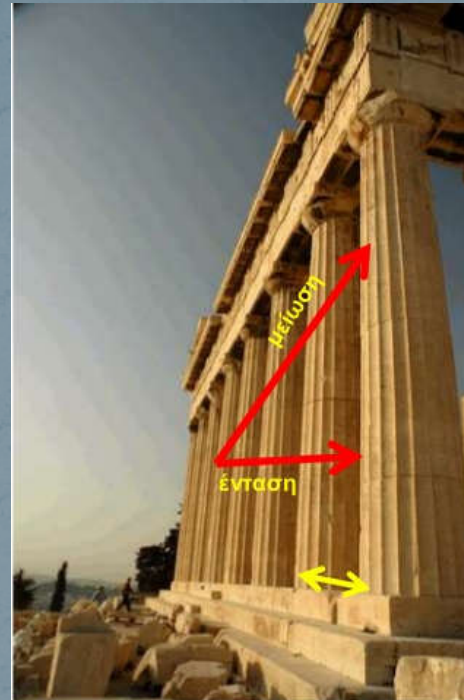
Οπτικές διορθώσεις

- Σε όλο το κτίριο δεν υπάρχει μια απόλυτα κάθετη γραμμή, ούτε και μια απόλυτα οριζόντια. Οι αναλογίες των επιμέρους στοιχείων μεταξύ τους και με το σύνολο του κτηρίου βρίσκουν το ιδανικό σημείο ισορροπίας. Αν παρατηρήσουμε προσεκτικά το ναό, θ' ανακαλύψουμε ένα πλήθος μυστικές εκλεπτύνσεις (οπτικές διορθώσεις), που έχουν σκοπό να «ελαφρώσουν το κτήριο και να του δώσουν παλμό ζωής».
- Ο στυλοβάτης παρουσιάζει ελαφρά τυμπανοειδή καμπύλωση: στο μέσο των στενών πλευρών είναι ψηλότερος κατά 6 εκ. και στο μέσο των μακρών κατά 11 εκατοστών, το φούσκωμα αυτό των οριζόντιων επιφανειών του στυλοβάτη ακολουθείται από αντίστοιχες μεταβολές όλων των οριζόντιων μελών του θριγκού και στις τέσσερις πλευρές του.

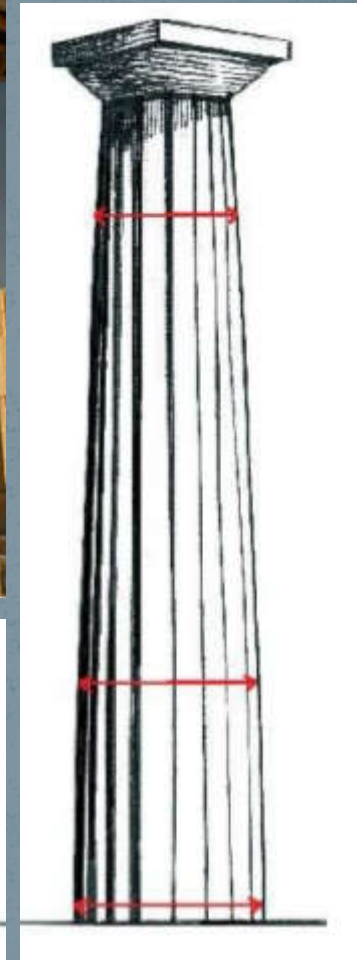

Οπτικές διορθώσεις

- Στα κατακόρυφα μέλη του ναού παρατηρούνται αντίστοιχες καμπυλώσεις : ο κορμός του κίονα εμφανίζει την «ένταση», δηλαδή μια σταδιακή ελαφριά διόγκωση από τη βάση τους μέχρι το 1/3 περίπου του ύψους τους και έπειτα έχει «μείωση», λεπταίνει δηλαδή και πάλι μέχρι το κιονόκρανο. Οι κίονες αποκλίνουν από τον κάθετο άξονα τους καθώς γέρνουν προς τους τοίχους του ναού.
- Οι γωνιακές κολώνες που λούζονται στο φως είναι παχύτερες. Η απόσταση του πρώτου ακραίου κίονα από τον δεύτερο είναι μικρότερη από την απόσταση του δεύτερου από τον τρίτο.

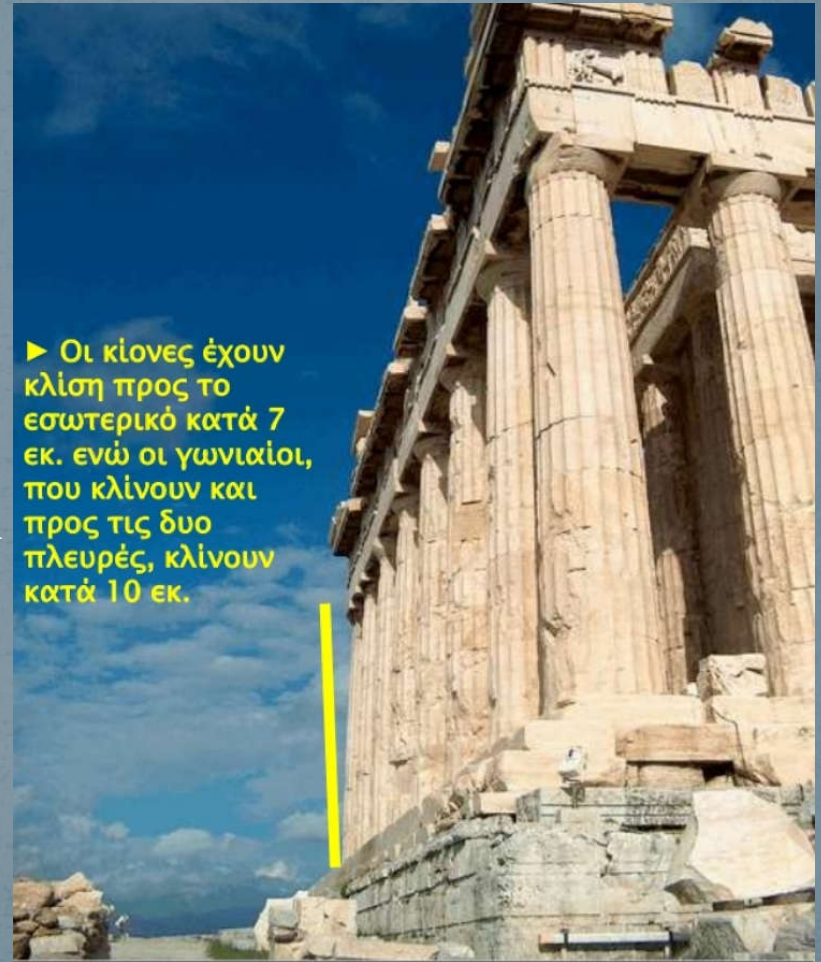
► Μείωση και ένταση σε κίονα του Παρθενώνα. Δίνει την εντύπωση ότι το μάρμαρο είναι ελαστικό και «αντιδρά» κάτω απ' το βάρος της στέγης.

Οπτικές διορθώσεις

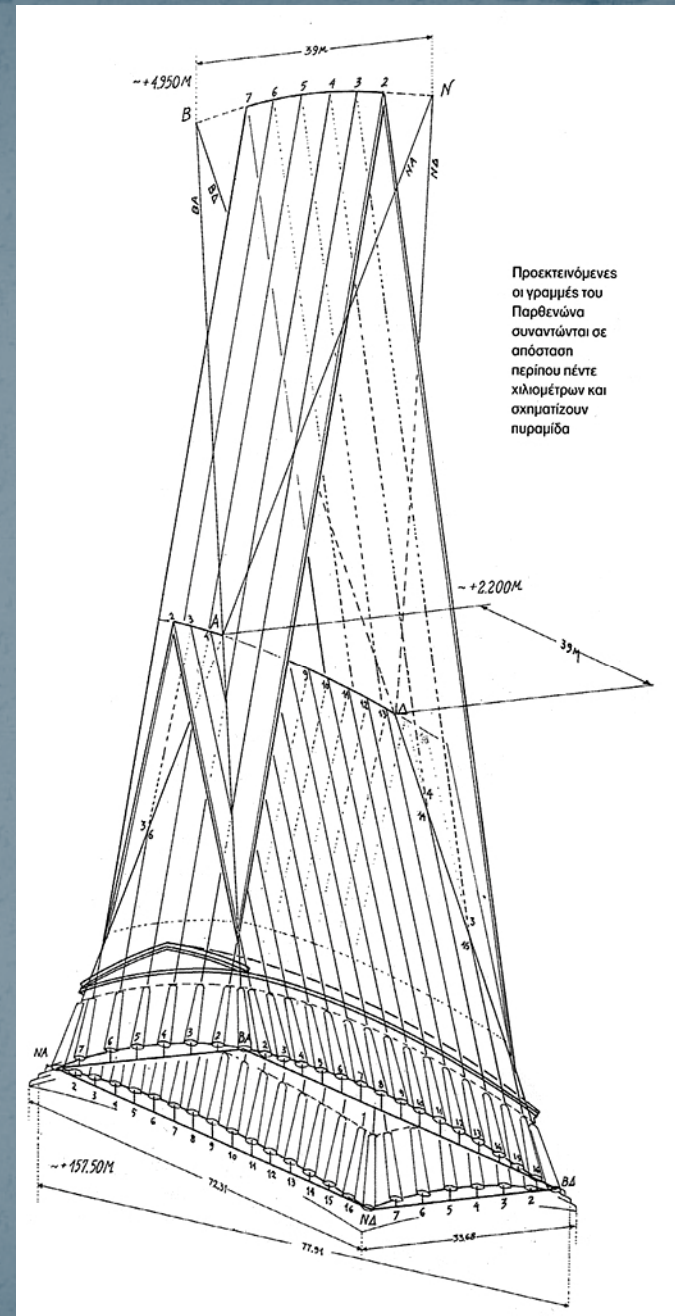
Οι κίονες έχουν κλίση προς το εσωτερικό κατά 7 εκ. ενώ οι γωνιαίοι, που κλίνουν και προς τις δυο πλευρές, κλίνουν κατά 10 εκ.

Οι τοίχοι του εσωτερικού είναι κάθετοι, αλλά εξωτερικά κλίνουν προς τα μέσα. Όπως προκύπτει λοιπόν, ο ναός δεν είναι παραλληλεπίπεδος αλλά πυραμοειδής.

Οπτικές διορθώσεις

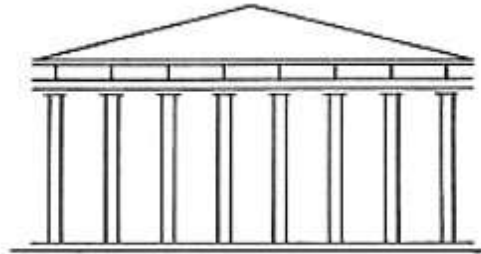
- Εξαιτίας της καμπύλωσης των οριζοντίων γραμμών και η προς τα έσω κλίση των εξωτερικών κίωνων, αν προεκτείνουμε τους κίονες προς τα πάνω, τότε οι κίονες των στενών πλευρών θα συναντηθούν σε ύψος περίπου 2200 μ. και των μακρών σε ύψος περίπου 4950 μ.

Πώς θα φαινόταν ο ναός χωρίς τις οπτικές διορθώσεις

Diagram 1

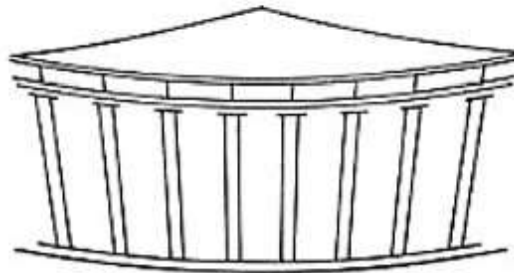
The temple as it visually appears with correction

a

Diagram 2

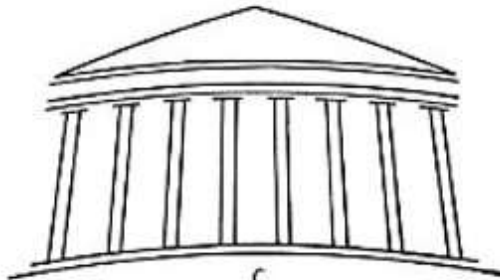
The temple as it would appear without correction

b

Diagram 3

The temple as it is actually built with Correction

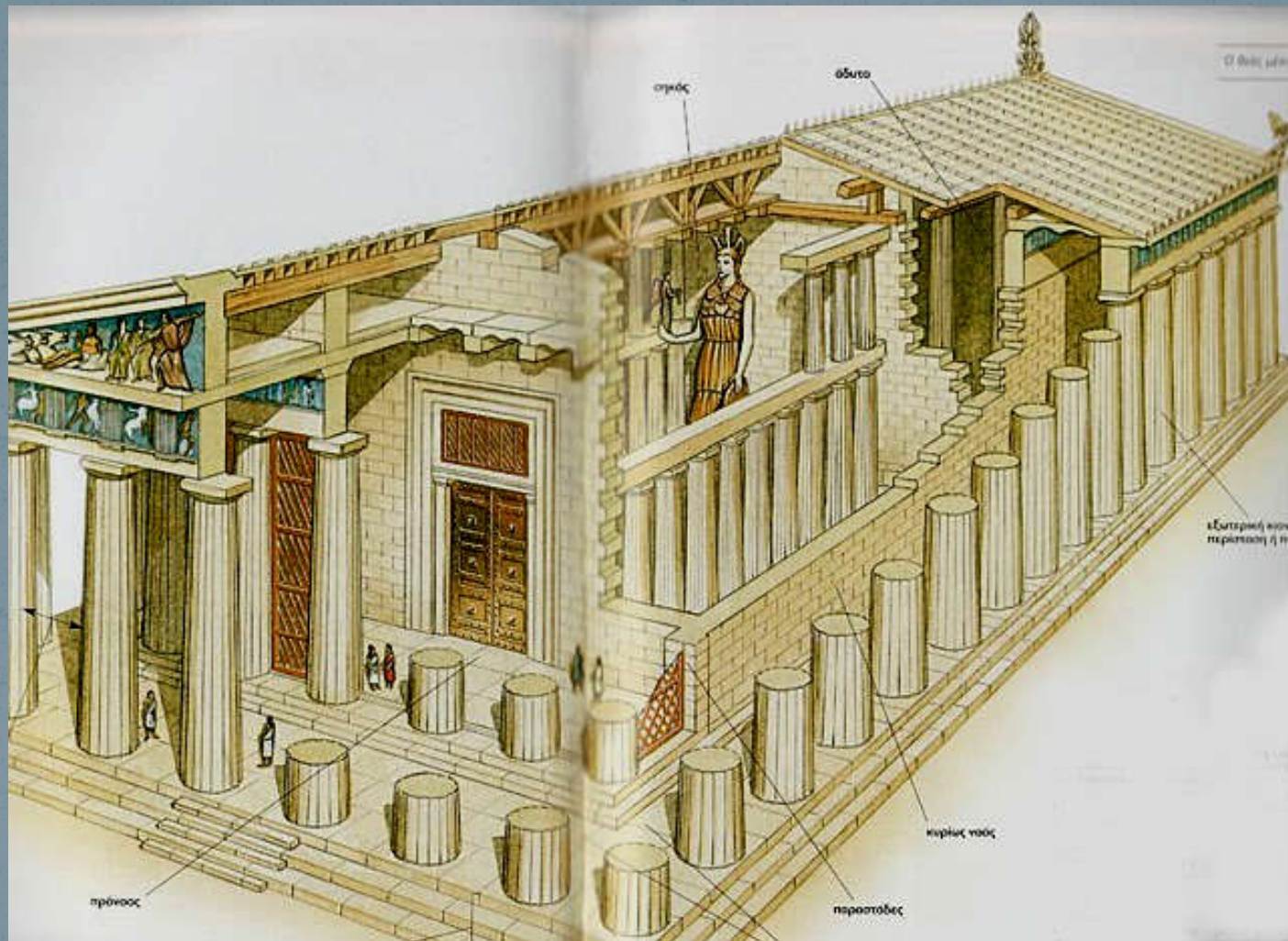

c

Optical Correction (Entasis) In Doric Temples

Οι οπτικές διορθώσεις συντελούν στην εναρμόνιση του κτιρίου με το περιβάλλον του, αλλά και στην εναρμόνιση όλων των τμημάτων με το σύνολο. Με την απάλειψη των αυστηρά καθέτων και οριζοντίων εντείνεται η έννοια της σταθερότητας και η τελική αντίληψη που έχει ο θεατής ξεπερνά την ίδια την πραγματικότητα.

Αξονομετρική τομή του ναού

ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

- Το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς μαζί με το βάθρο του έφτανε σε ύψος τα 11,88 μ. Εσωτερικά ήταν μια ξύλινη κατασκευή που επενδύονταν με ελεφαντόδοντο στα μέρη που ήθελαν να ομοιάζει με δέρμα και με φύλλα χρυσού στην υπόλοιπη επιφάνεια.

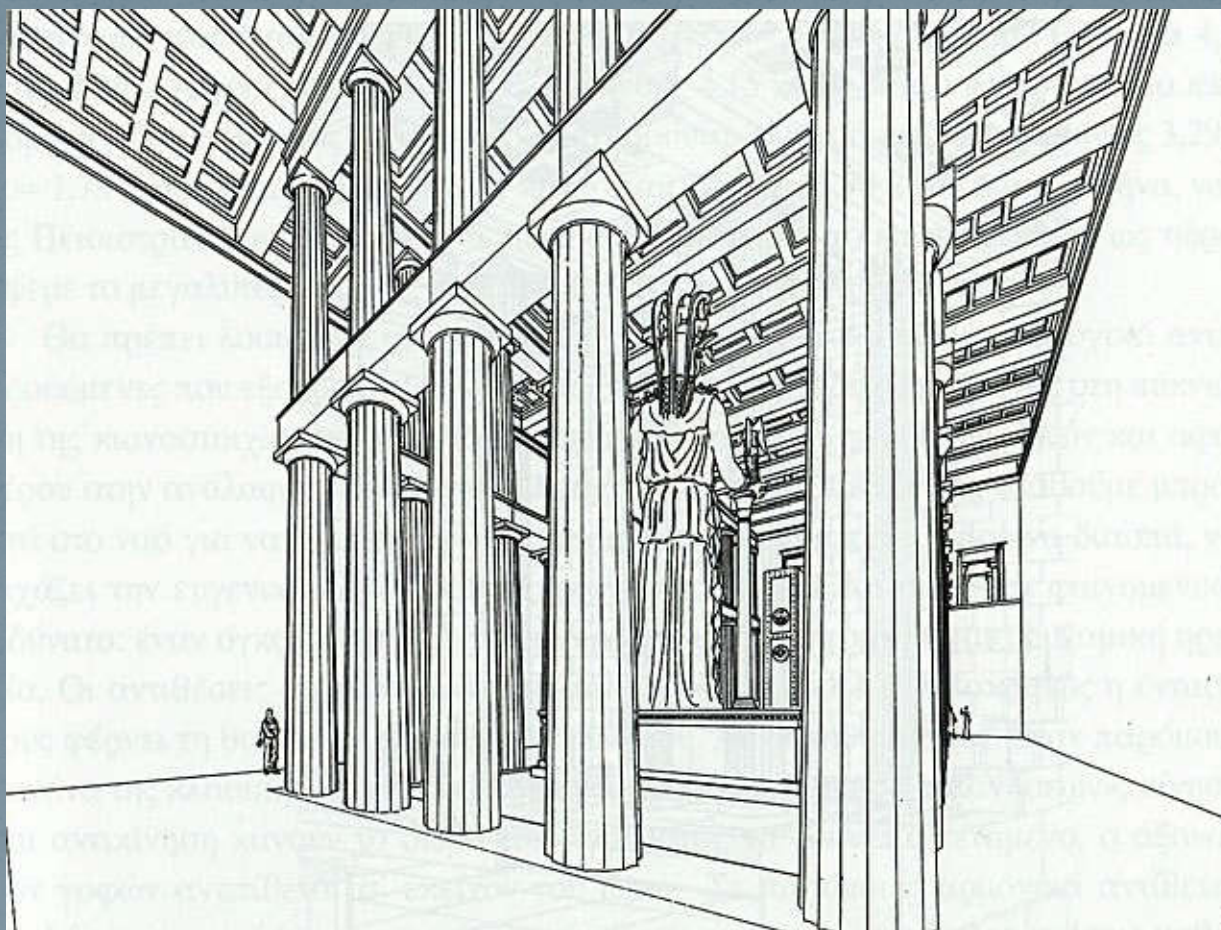
Αθηνά του Βαρβακείου: Μαρμάρινο αντίγραφο της Αθηνάς Παρθένου, 3ος αι. μ.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

- Στο εσωτερικό του ναού υπήρχε δίτονη (διώροφη) δωρική κιονοστοιχία σχήματος «Π», που δημιουργούσε ένα υπερώο, από το οποίο οι επισκέπτες μπορούσαν να θαυμάσουν από διάφορα σημεία το χρυσελεφάντινο άγαλμα

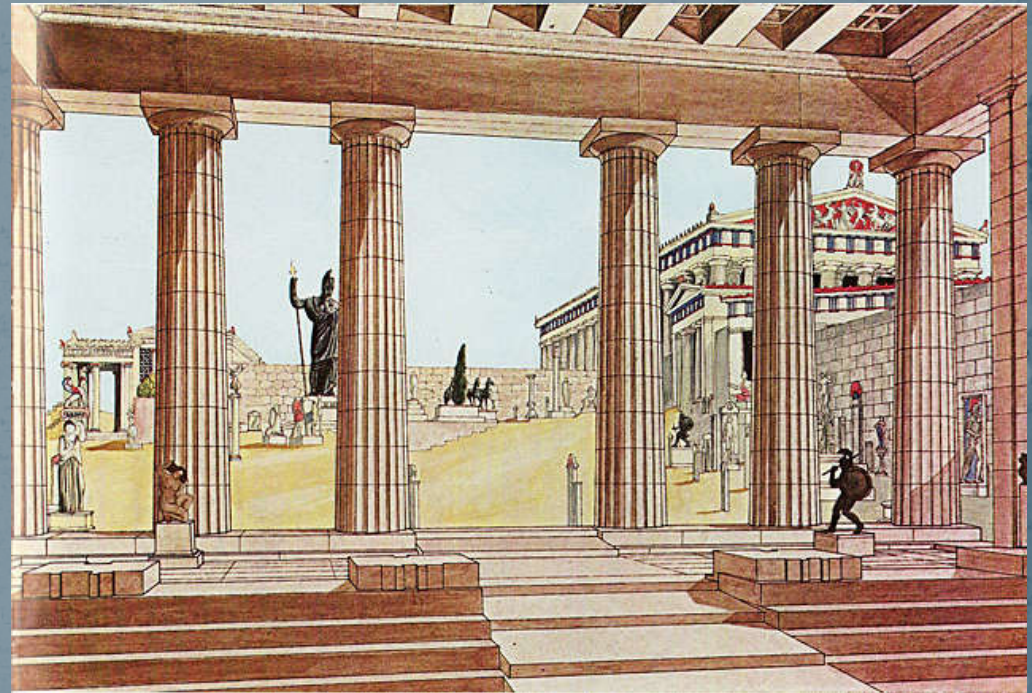
Αναπαράσταση του χρυσελεφάντινου αγάλματος
της Αθηνάς Παρθένου.
Toronto, Royal Ontario Museum.

Άποψη του πίσω μέρους του λατρευτικού αγάλματος της Αθηνάς
Παρθένου από την νοτιοδυτική γωνία του σηκού

Άγαλμα Αθηνάς Προμάχου

- Οι Αθηναίοι γύρω στα μέσα του 5ου αι, αφιέρωσαν ένα τεράστιο χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς (είχε ύψος 9 m μαζί με τη βάση), έργο του Φειδία. Το άγαλμα αυτό, σύμφωνα με την επιγραφή που το συνόδευε, είχε γίνει με το δέκατο από τα λάφυρα της μάχης του Μαραθώνα. Η θεά εικονιζόταν όρθια με κράνος, ασπίδα και δόρυ. Το λοφίο του κράνους και η αιχμή του δόρατος του αγάλματος φαινόταν από το Σούνιο, όταν η ατμόσφαιρα ήταν διαυγής.

Τα αρχιτεκτονικά γλυπτά του Παρθενώνα

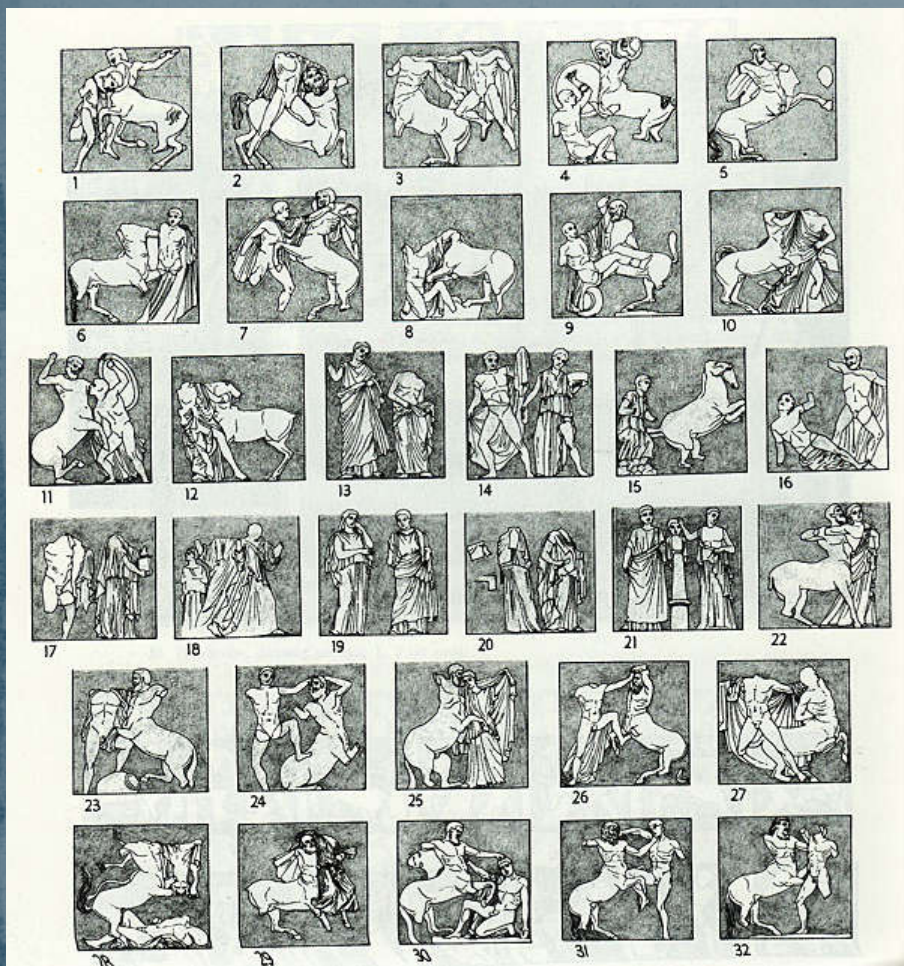

Μετόπες της δωρικής ζωφόρου

- 92 συνολικά ανάγλυφες μετόπες στις τέσσερις πλευρές του κτηρίου επάνω από τις κιονοστοιχίες
- Οι μετόπες καθώς είναι τα πρώτα γλυπτά που αποπερατώθηκαν, έχουν ακόμη στοιχεία του «αυστηρού ρυθμού», δείχνοντας μια προτίμηση στις λείες επιφάνειες και στα βαριά ρούχα που καλύπτουν το ανθρώπινο σώμα με τις πτυχώσεις τους.
- Οι παραστάσεις των μετοπών κάθε πλευράς έχουν ενιαίο θέμα. Βλέπουμε έτσι σκηνές από τέσσερις πολύ γνωστές μυθικές μάχες: (1) στην ανατολική πλευρά τη Γιγαντομαχία, δηλαδή τη μάχη των θεών του Ολύμπου εναντίον των Γιγάντων· (2) στη βόρεια πλευρά την Ιλίου Πέρσιν, δηλαδή την άλωση της Τροίας· (3) στη δυτική πλευρά την αττική Αμαζονομαχία, με άλλα λόγια την προσπάθεια των Αμαζόνων να καταλάβουν την Ακρόπολη, την οποία απέκρουσαν με επιτυχία οι Αθηναίοι· (4) στη νότια πλευρά τη θεσσαλική Κενταυρομαχία, τη μάχη των Λαπιθών και των Κενταύρων στους γάμους του Πειρίθου με τη συμμετοχή του Θησέα. Οι μάχες αυτές έχουν συμβολική σημασία, αφού δείχνουν τις δυνάμεις της έννομης τάξης (τους θεούς του Ολύμπου) και του ανθρώπινου πολιτισμού (τους Λαπίθες) να νικούν τις δυνάμεις του χάους (τους Γίγαντες) και της άγριας φύσης (τους Κενταύρους) και τους Έλληνες να νικούν τους βαρβάρους (τους Τρώες και τις Αμαζόνες).

Νότιες μετόπες: Κενταυρομαχία

Στη νότια πλευρά του ναού υπήρχαν 32 μετόπες. Από αυτές οι 23 εικονίζουν σκηνές από την Κενταυρομαχία και οι υπόλοιπες 9 διάφορα θέματα.

Σχετικά με την Κενταυρομαχία, πέρα από την αναφορά στο μύθο, κυριαρχεί κυρίως η αντίθεση ανάμεσα στη βαρβαρότητα και τον πολιτισμό. Οι Κένταυροι θεωρούνται βάρβαροι, καταχρώνται τη φιλοξενία των πολιτισμένων Λαπήθων, αρπάζουν τις γυναίκες τους και χρησιμοποιούν ως όπλα τα σκεύη της φιλοξενίας (υδρίες), όπως φαίνεται στις μετόπες 4, 9, 23, ενώ οι Λάπηθες χρησιμοποιούν όπλα ευγενή, όπως είναι το ξίφος και το δόρυ.

Μετόπη 31 από τη νότια πλευρά του Παρθενώνα: Λαπίθης και Κένταυρος.
Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο.

Μετόπη 27: Λαπίθης και Κένταυρος

Αετώματα

- Πάνω από τις μετόπες, στις στενές πλευρές του ναού έχουμε τα αετώματα. Τα αετώματα στολίζουν ολόγλυφα αγάλματα.
- Το ανατολικό αέτωμα έδειχνε τη γέννηση της Αθηνάς από το κεφάλι του Δία. Σύμφωνα με τον μύθο, ο Δίας είχε αφήσει έγκυο την κόρη του Ωκεανού Μήτιν (που το όνομά της σημαίνει "σύνεση")· επειδή όμως, σύμφωνα με έναν χρησμό της Γης, μετά την κόρη που είχε ήδη στην κοιλιά της θα γεννούσε έναν γιο που θα γινόταν κυρίαρχος του ουρανού, την κατάπιε. Όταν έφτασε ο χρόνος να γεννηθεί η κόρη, ο Ήφαιστος χτύπησε το κεφάλι του Δία με το τσεκούρι του και από μέσα βγήκε η Αθηνά οπλισμένη.
- Το δυτικό αέτωμα έδειχνε τη διαμάχη της Αθηνάς και του Ποσειδώνα για την κατοχή της Αττικής, την οποία είχε κερδίσει η Αθηνά, χαρίζοντας στους Αθηναίους μια ελιά, δώρο που θεώρησαν σημαντικότερο από την πηγή νερού που τους χάρισε ο Ποσειδώνας.

Το ανατολικό αέτωμα του Παρθενώνα

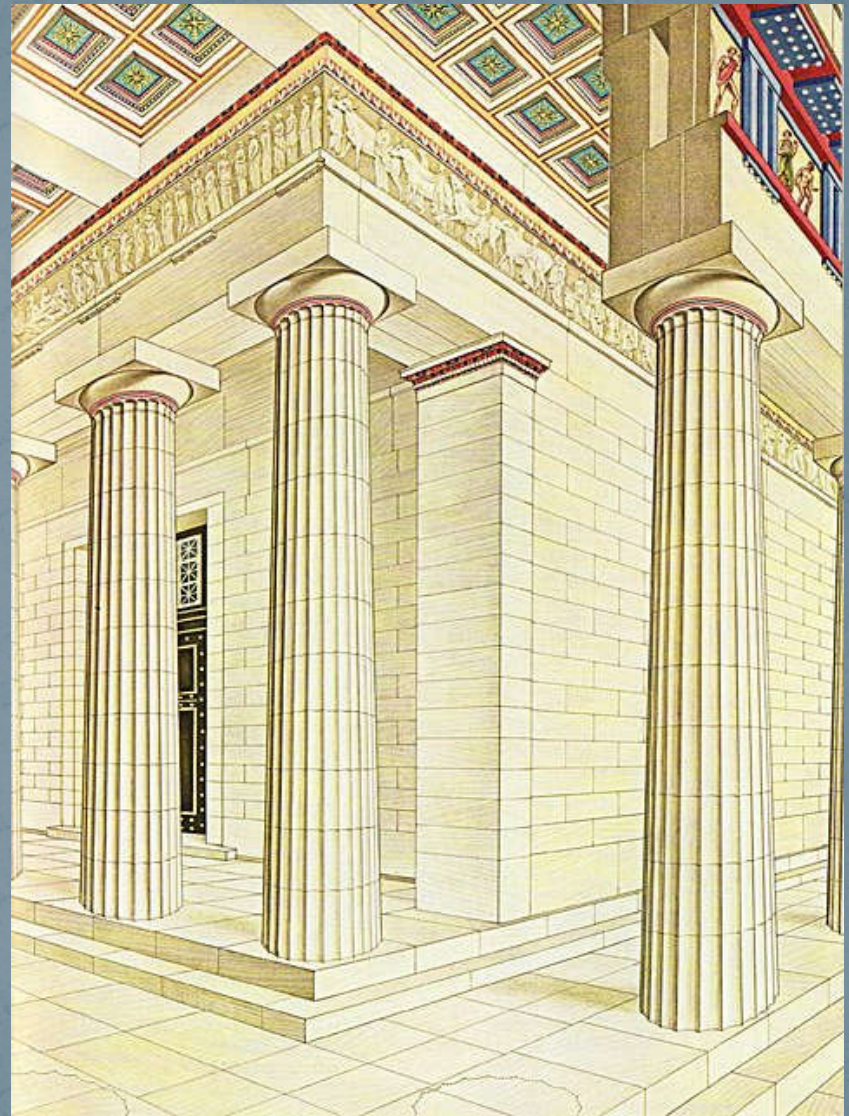
Το ανατολικό αέτωμα, που ήταν πάνω από την είσοδο του ναού, παρίστανε τη γέννηση της θεάς Αθηνάς από το κεφάλι του πατέρα της Δία, με την παρουσία Ολύμπιων θεών.

Στο δυτικό αέτωμα, αυτό που ήταν ορατό από τα Προπύλαια, βρισκόταν η διαμάχη της Αθηνάς και του Ποσειδώνα.

Ιωνική ζωφόρος

- Η δωρική ζωφόρος, με τις μετόπες και τα τρίγλυφα ήταν τοποθετημένη πάνω από την εξωτερική κιονοστοιχία του ναού. Ενώ το άνω μέρος των εξωτερικών τοίχων του κυρίως ναού περιέτρεχε η ιωνική ζωφόρος με θέμα την πομπή των Παναθηναίων. Ο γλυπτικός διάκοσμος των μετόπων και των αετωμάτων έχουν μυθολογικό χαρακτήρα ενώ στην ιωνική ζωφόρο απεικονίζεται ένα σύγχρονο για την εποχή γεγονός.

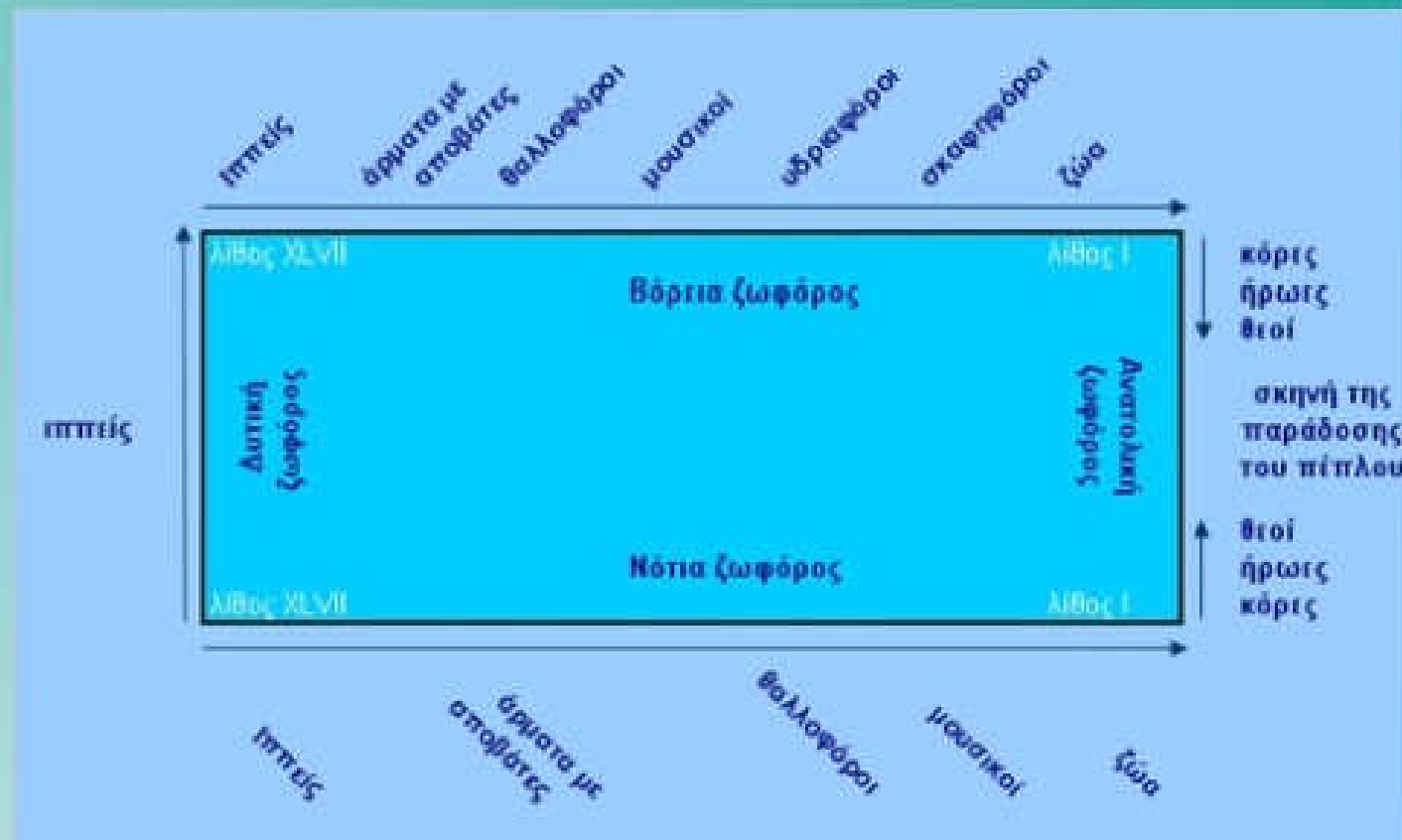

Σχεδιαστική αναπαράσταση της ιωνικής ζωφόρου

Η ανάγλυφη ιωνική ζωφόρος

- Η ανάγλυφη ζωφόρος αποτυπώνει με τρόπο συμβολικό τη μεγάλη πομπή που οργάνωναν οι Αθηναίοι στα Παναθήναια, τη σημαντικότερη γιορτή της Αθηνάς. Ξεκινώντας από τον Κεραμεικό, ανέβαιναν στην Ακρόπολη για να προσφέρουν στη θεά μια πλούσια θυσία με πολυάριθμες αγελάδες και πρόβατα καθώς και έναν πολυτελή πέπλο με την παράσταση της Γιγαντομαχίας. Η απεικόνιση της πομπής των Παναθηναίων στη ζωφόρο του Παρθενώνα αρχίζει από τη νοτιοδυτική γωνία και, ακολουθώντας δύο παράλληλες πορείες, κατά μήκος της νότιας και της βόρειας πλευράς, καταλήγει στην ανατολική πλευρά, όπου βλέπουμε την τελετή παράδοσης του πέπλου. Στο μέσο της ανατολικής πλευράς, επάνω από την κύρια είσοδο του ναού, εικονίζονται καθιστοί (και επομένως μεγαλύτεροι από τους όρθιους θνητούς) οι δώδεκα θεοί του Ολύμπου · κοντά σε αυτούς εικονίζονται όρθιοι οι επώνυμοι ήρωες των δέκα φυλών που δημιούργησε στο τέλος του 6ου αιώνα π.Χ. με την πολιτική του μεταρρύθμιση ο Κλεισθένης και βεβαίως η παράδοση του πέπλου. Η παράσταση της ζωφόρου συνδέει τον κόσμο των ανθρώπων με τον κόσμο των θεών και έχει θρησκευτικό και ταυτόχρονα πολιτικό περιεχόμενο.
- Τα εικονιζόμενα πρόσωπα είναι ιερείς, άρχοντες, μουσικοί με αυλούς και κιθάρες, νέοι έφιπποι και επάνω σε άρματα, άλλοι που οδηγούν τα ζώα της θυσίας και κουβαλούν υδρίες με νερό, νεαρές γυναίκες κανηφόροι (που κουβαλούν καλάθια με τα απαραίτητα για τη θυσία) και αρρηφόροι (νεαρά κορίτσια καλών οικογενειών που υπηρετούσαν για ένα διάστημα την Αθηνά), γέροντες θαλλοφόροι (που κρατούν κλαδιά με φύλλα) και άλλοι πολίτες που η ιδιότητά τους δεν μπορεί να προσδιοριστεί με βεβαιότητα. Μπορούμε επομένως να πούμε ότι στη ζωφόρο του Παρθενώνα εμφανίζονται όλοι όσοι συμμετείχαν στην πομπή των Παναθηναίων.

Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα της ζωφόρου του Παρθενώνα
όπως τη συνέλαβε ο Φειδίας και την υλοποίησε μαζί με
τους μαθητές του.

Παρθενώνας Βόρεια ζωφόρος - λίθος VI

Νέοι που κουβαλούν υδρίες με νερό

Παρθενώνας
Δυτική ζωφόρος - λίθος VIII

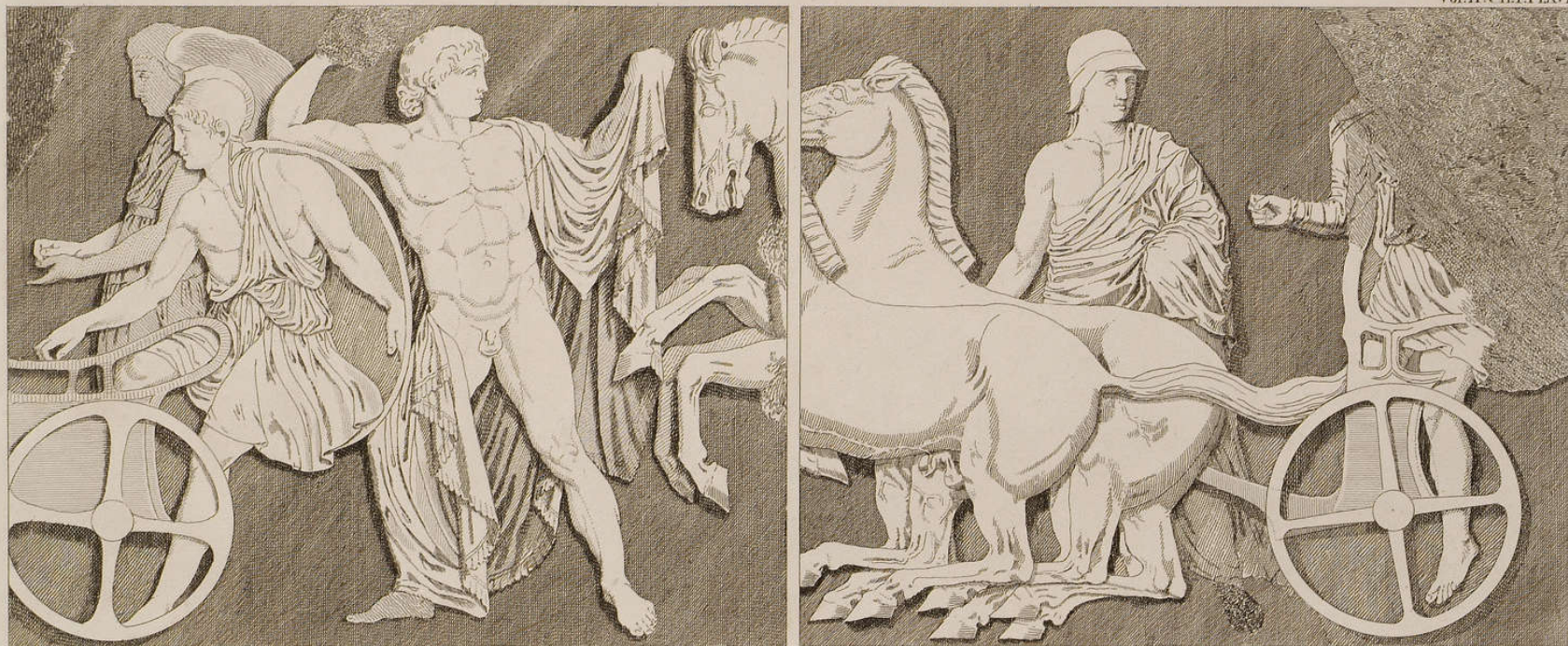

Έφηβοι Αθηναίοι ιππείς στην πομπή των Παναθηναίων.
Σύμφωνα με ανάγλυφο της ζωφόρου του Παρθενώνα, το οποίο βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου.

FALKE, Jacob von. Ελλάς, ο Βίος των Αρχαίων Ελλήνων. Κατά το γερμανικό του Ιακώβου Φάλκε, Ν. Γ. Πολίτης (μετ.), Αθήνα, Κάρολος Βίλμπεργκ/Κάκτος, 1887/2002

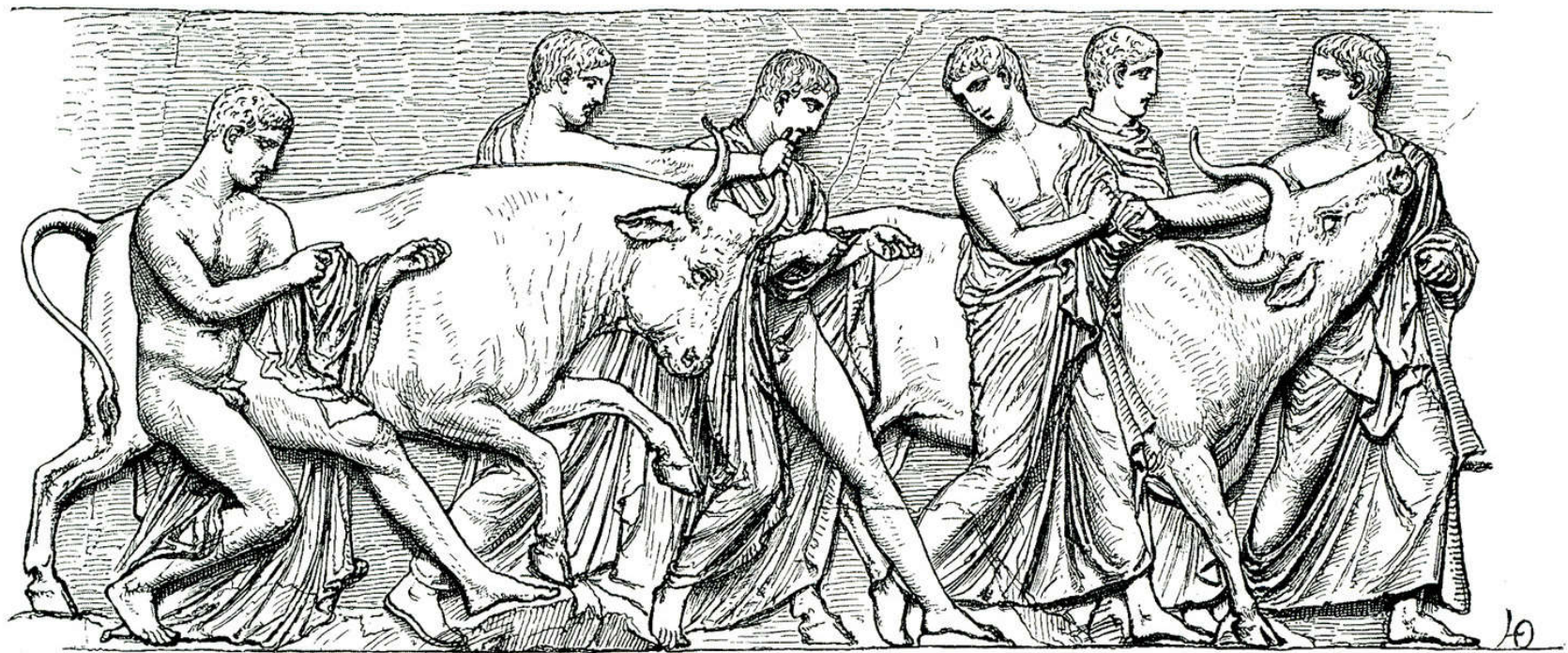

Published according to Act of Parliament, October, 27, 1797.

Άρματα από τη βόρεια ζωφόρο του Παρθενώνα.

Σφάγια προς θυσία και αυτοί που τα οδηγούν στην πομπή των Παναθηναίων.
Από τα ανάγλυφα του Παρθενώνα.

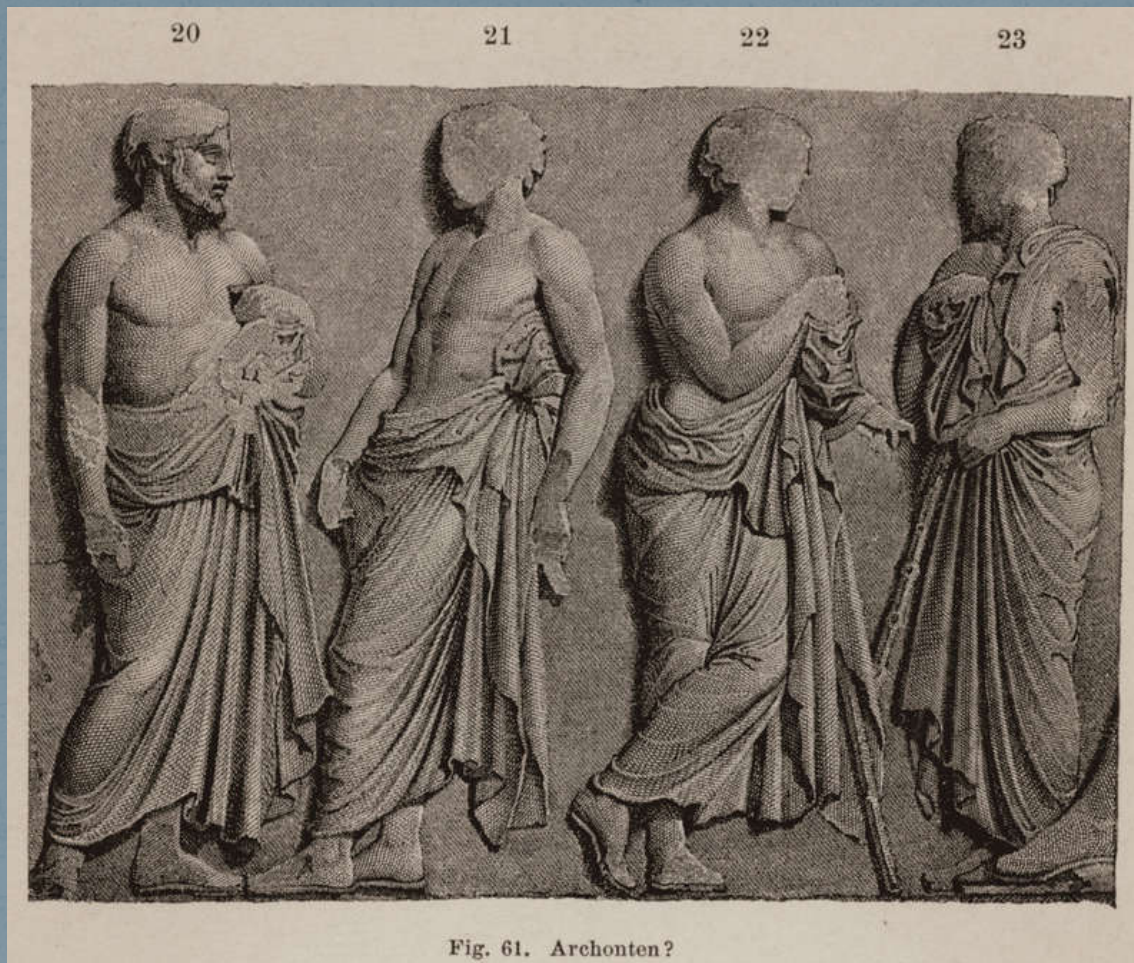

Fig. 61. Archonten?

Λίθος από τη βόρεια ζωφόρο του Παρθενώνα. Θαλλοφόροι, γέροντες με κλαδιά ελιάς ή αξιωματούχοι της πόλης αθλοθέται ή ιεροποιοί.

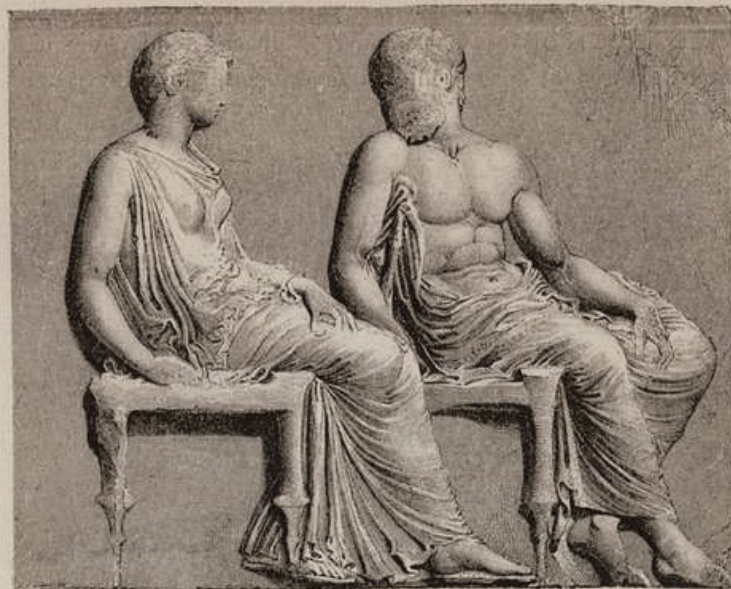
Παρθενώνας Ανατολική ζωφόρος - λίθος Vc

36

37

Athena

Hephaistos

Fig. 59.

38

39

40

41

42

Poseidon

Apollon

Artemis

Aphrodite

Eros

Γλύπτες που συνεργάστηκαν με τον Φειδία για τον γλυπτό διάκοσμο

- **Αλκαμένης:** Γλύπτης και χαλκοπλάστης του 5ου αιώνα π.Χ., μαθητής του Φειδία. Γεννήθηκε στη Λήμνο και έζησε στην Αθήνα. Περίφημα έργα του η «Αφροδίτη εν Κήποις», το σύμπλεγμα της Πρόκνης με τον γιο της Ίτου, που σώζεται στο μουσείο της Ακρόπολης, κ.ά.
- **Αγοράκριτος ο Πάριος.**

Υπόλοιπα κτίσματα πάνω στον βράχο της Ακρόπολης

Καλλιτεχνική αναπαράσταση των Προπυλαίων κατά τον 5^ο αι. Η ανέγερση των Προπυλαίων ολοκλήρωσε τη χάρη και την αρμονία των αριστουργημάτων της Ακροπόλεως προσφέροντας μια μνημειακή διάσταση στην είσοδο γι' αυτόν που επισκεπτόταν τον Ιερό Βράχο

Στην Ακρόπολη, εκτός από τον Παρθενώνα, κατασκευάστηκε μια νέα μνημειακή είσοδος στη δυτική πλευρά, τα Προπύλαια, με σχέδιο του αρχιτέκτονα Μνησικλή στα χρόνια 437-432 π.Χ. . Το κτήριο έχει δύο προσόψεις δωρικού ρυθμού στην ανατολική και τη δυτική πλευρά με πλάτος λίγο μεγαλύτερο από 18 m . Κοντά στην ανατολική πρόσοψη και σε απόσταση 15,25 m από τη δυτική υπάρχει εγκάρσιος τοίχος με πέντε πύλες, από τις οποίες η κεντρική έχει πλάτος 4 m· από εκεί περνούσαν τα αμάξια, οι ιππείς καθώς και τα ζώα που οδηγούνταν στην Ακρόπολη για να θυσιαστούν. Οι στενότερες πλαϊνές εισόδους βρίσκονται σε υψηλότερο επίπεδο και προορίζονταν για όσους ανέβαιναν πεζοί στην Ακρόπολη. ανύψωσης.

Εξαιτίας της κλίσης του εδάφους η δυτική πρόσοψη βρίσκεται χαμηλότερα από την ανατολική. Ο στεγασμένος χώρος ανάμεσα στις προσόψεις έχει μνημειακή διαμόρφωση με δύο σειρές από τρεις ψηλούς ιωνικούς κίονες, που στηρίζουν την οροφή από μαρμάρινες πλάκες με φατνώματα. Στη βόρεια πτέρυγα των Προπυλαίων (αριστερά ανεβαίνοντας) υπάρχει μια μεγάλη αίθουσα με προστώο και δύο παράθυρα δεξιά και αριστερά από την είσοδο. Εκεί ήταν εκτεθειμένοι σημαντικοί πίνακες ζωγραφικής και γι' αυτό η αίθουσα είναι γνωστή ως Πινακοθήκη. Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος, που ξέσπασε το 431 π.Χ., είναι πιθανότατα η αιτία για την οποία οι εργασίες στα Προπύλαια δεν ολοκληρώθηκαν, με αποτέλεσμα η νότια πτέρυγα να παραμείνει αδιαμόρφωτη. Μια σαφής ένδειξη ότι το έργο διακόπηκε πριν τελειώσει είναι ότι οι λίθοι στους τοίχους διατηρούν ακόμη τους αγκώνες

Τα Προπύλαια της Ακρόπολης

Η αποπεράτωση του Παρθενώνα το 432 π.Χ. και η διακοπή σχεδόν ταυτόχρονα των εργασιών στα Προπύλαια λίγο πριν την ολοκλήρωσή τους, την οποία επέβαλε πιθανότατα η έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, δεν έβαλε οριστικά τέλος στην ανοικοδόμηση των ιερών της αθηναϊκής Ακρόπολης που είχε προγραμματίσει ο Περικλής, την καθυστέρησε όμως αρκετά. Οι εργασίες ξανάρχισαν στα χρόνια της ειρήνης του Νικία (421-415 π.Χ.), όταν οι εχθροπραξίες σταμάτησαν προσωρινά. Τότε χτίστηκε επάνω σε έναν πύργο που δεσπόζει στη νότια πλευρά της δυτικής εισόδου της Ακρόπολης, δίπλα στα Προπύλαια, ο ναός της Αθηνάς Νίκης.

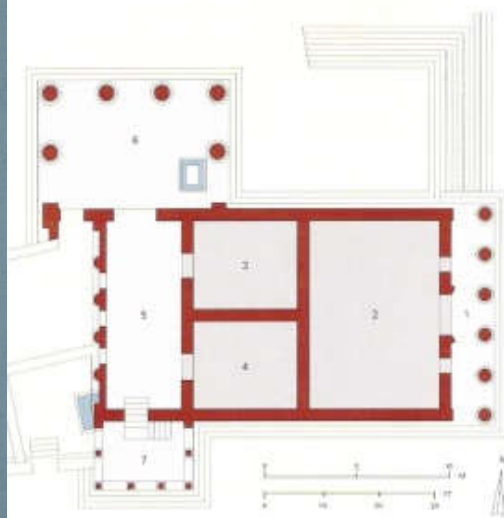
Ο κομψός ιωνικός αμφιπρόστυλος ναός της Αθηνάς Νίκης στην είσοδο της Ακρόπολης.

Στο πλαίσιο του νέου σχεδιασμού της μνημειακής δυτικής εισόδου της Ακρόπολης είχε προβλεφθεί και η αναδιαμόρφωση του ιερού της Αθηνάς Νίκης στην κορυφή του πύργου. Από μια επιγραφή μαθαίνουμε ότι η αρχιτεκτονική μελέτη και ο σχεδιασμός του ναού ανατέθηκε στον αρχιτέκτονα Καλλικράτη, που είχε συνεργαστεί με τον Ικτίνο για την κατασκευή του Παρθενώνα. Ο μικρών διαστάσεων ναός (8,27 m x 5,64 m) είναι αμφιπρόστυλος ιωνικού ρυθμού - το μόνο εξολοκλήρου ιωνικό αρχιτεκτόνημα της Ακρόπολης, με τέσσερις μονολιθικούς κίονες σε καθεμία από τις στενές πλευρές, την ανατολική και τη δυτική. Ο ναός ξεχωρίζει για τη χάρη και την κομψότητά του, αναστηλώθηκε δε τον 20° αι..

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης. Στον θριγκό, επάνω από το ιωνικό επιστύλιο με τις τρεις ταινίες, υπάρχει μια ζωφόρος (μεγάλο μέρος της βρίσκεται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο) που εικονίζει στην ανατολική πλευρά μια συγκέντρωση των θεών του Ολύμπου και στις τρεις άλλες μάχες Ελλήνων εναντίον Περσών και Ελλήνων εναντίον Ελλήνων.

Το τελευταίο οικοδόμημα που κατασκευάστηκε στην Ακρόπολη τον 5ο αιώνα π.Χ. ήταν το λεγόμενο Ερέχθειο, ένα σύνθετο κτίσμα σε μικρή απόσταση βόρεια του Παρθενώνα, στο οποίο υπήρχαν βωμοί αφιερωμένοι στον Ποσειδώνα, τον Ήφαιστο καθώς και σε δύο τοπικούς ήρωες της Αθήνας, τον Ερεχθέα και τον Βούτη· εκεί τοποθετήθηκε και το αρχαίο άγαλμα της Αθηνάς, που βρισκόταν αρχικά στον αρχαίο ναό της θεάς. Πρόκειται για ένα μακρόστενο ορθογώνιο κτήριο που χωρίζεται από ένα εγκάρσιο θεμέλιο σε δύο τμήματα, το ανατολικό και το δυτικό· η ασυνήθιστη κάτοψή του οφείλεται στο γεγονός ότι στέγαζε διάφορα ιερά, το καθένα από τα οποία είχε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Το ανατολικό τμήμα έχει τη μορφή πρόστυλου εξάστυλου ιωνικού ναού και η είσοδός του είναι στα ανατολικά· το δυτικό τμήμα είναι θεμελιωμένο σε χαμηλότερο επίπεδο και η είσοδός του βρίσκεται στη βορειοδυτική γωνία. Στο σημείο αυτό υπάρχει ένα προστώο με 4 x 2 ιωνικούς κίονες, το οποίο εξέχει από το δυτικό μέτωπό του. Στη δυτική πλευρά τέσσερις ιωνικοί ημικίονες που πατούν σε τοίχο ορίζουν πέντε μεγάλα παράθυρα.

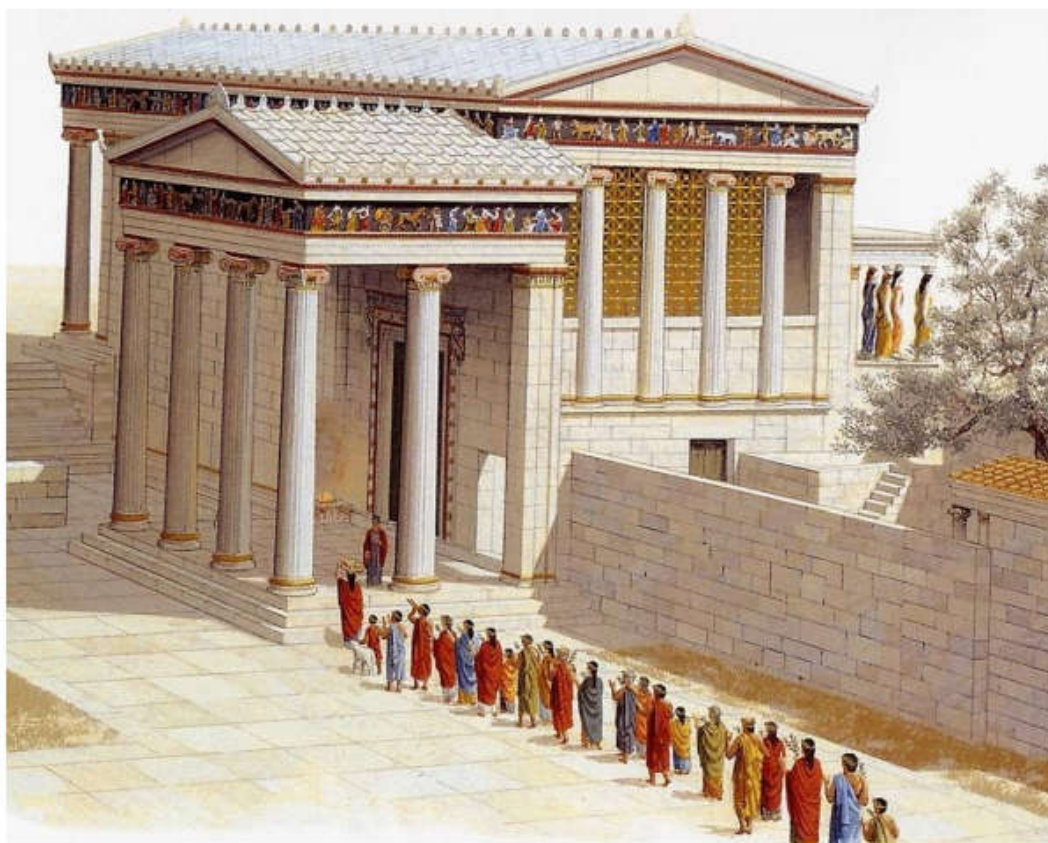
Το Ερέχθειο
σε
φωτογραφία
και κάτοψη

Στο δυτικό άκρο της νότιας πλευράς υπάρχει ένα δεύτερο προστώο, χωρίς πρόσβαση στο εσωτερικό και με χαμηλότερη οροφή, την οποία στηρίζουν αντί για κίονες έξι καρυάτιδες, δηλαδή αγάλματα κορών με καλάθο στο κεφάλι. Το προστώο όριζε πιθανότατα τη θέση του τάφου του Κέκροπα, του πρώτου βασιλιά της Αττικής, που κατά τον μύθο ήταν μισός άνθρωπος και μισός φίδι.

Το Ερέχθειο. Οι καρυάτιδες, που φορούν πέπλο και κρατούν φιάλη στο δεξί χέρι, ερμηνεύθηκαν πειστικά ως χοηφόροι, δηλαδή γυναίκες που έρχονται να προσφέρουν χοές στον νεκρό, δηλαδή υγρές προσφορές (κυρίως κρασί) στον τάφο του.

Καλλιτεχνική αναπαράσταση του Ερέχθειου. Διακρίνονται οι ζωφόροι στο επιστύλιο του κυρίως ναού και του ανατολικού προστώου (που δεν έχουν σωθεί), καθώς και οι χρωματισμένες καρυάτιδες στη δυτική πλευρά. Από την αναπαράσταση είναι εμφανές ότι ο περίπλοκος ναός είναι ανισόπεδος.

Το Ερέχθειο, όπως και ο ναός της Αθηνάς Νίκης, άρχισε να χτίζεται στα χρόνια της ειρήνης του Νικία (421-415 π.Χ.), αλλά οι εργασίες για την κατασκευή του διακόπηκαν λίγο πριν από την τοποθέτηση της στέγης εξαιτίας της καταστροφικής για τους Αθηναίους εκστρατείας στη Σικελία και της πολιτικής αναταραχής που ακολούθησε. Τελικώς, ολοκληρώθηκε στα χρόνια 409-405 π.Χ. Παρά τις ιδιομορφίες του και την εντελώς ασυνήθιστη κάτοψη του το Ερέχθειο, χάρη στην ευφυή σύζευξη των λατρευτικών απαιτήσεων του χώρου μαζί με τον πλούσιο διάκοσμο των αρχιτεκτονικών μελών, είναι ένα από τα κομψότερα και σημαντικότερα κτίσματα που μας σώζονται από την Αρχαιότητα.

Εκτός των ιερών της Ακρόπολης, τέσσερις ναοί δωρικού ρυθμού που βρίσκονται σε διαφορετικά σημεία της Αττικής και χρονολογούνται στο τρίτο τέταρτο του 5ου αιώνα π.Χ. έχουν ορισμένα κοινά στοιχεία που κάνουν πιθανή την απόδοσή τους σε έναν αρχιτέκτονα, ο οποίος επικράτησε να ονομάζεται «αρχιτέκτονας του Θησείου». Οι τέσσερις ναοί είναι:

1. ο ναός του Ηφαίστου και της Αθηνάς στην Αγορά της Αθήνας, που είναι ακόμη και σήμερα γνωστός με την παλαιά εσφαλμένη ονομασία «Θησείο» (449-444 π.Χ.)
2. ο ναός του Ποσειδώνα στο Σούνιο (444-440 π.Χ.)
3. ο «ναός του Άρη» στην Αγορά της Αθήνας (440-436 π.Χ.)
4. ο ναός της Νέμεσης στον Ραμνούντα (436-432 π.Χ.)

Ο ναός του Ηφαίστου και της Αθηνάς στην αρχαία Αγορά είναι ο καλύτερα διατηρημένος αρχαίος ναός στην Ελλάδα. Είναι περίπτερος δωρικός (6x13), πρόναο και οπισθόδομο εν παραστάσι, με δίτονη εσωτερική κιονοστοιχία. Υλικό κατασκευής είναι το πεντελικό μάρμαρο

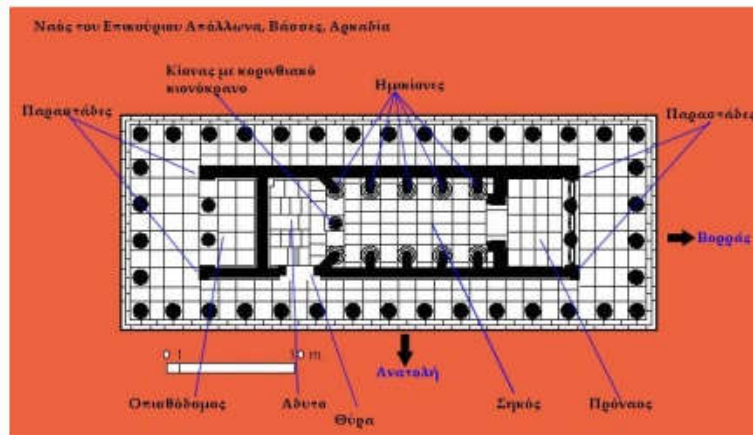
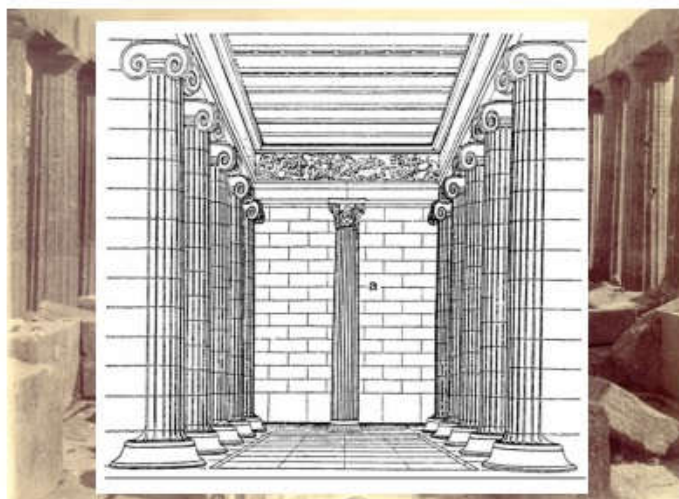
Ένας αξιοσημείωτος ναός, για το μέγεθος, την ποιότητα κατασκευής και την πρωτοτυπία του σχεδιασμού, χτίστηκε το δεύτερο μισό του 5ου αιώνα π.Χ. σε μια δυσπρόσιτη ορεινή περιοχή της Πελοποννήσου στα όρια Αρκαδίας-Μεσσηνίας, στην τοποθεσία Βάσσαι κοντά στην αρχαία πόλη

Φιγαλία. Ο ναός ήταν αφιερωμένος στον Επικούριο Απόλλωνα και, σύμφωνα με τον περιηγητή Πausanias, τον είχε κατασκευάσει ο περίφημος Αθηναίος αρχιτέκτονας Ικτίνος. Ο ναός παρουσιάζει αξιοπρόσεκτες ιδιομορφίες. Αντίθετα με τους περισσότερους αρχαίους ελληνικούς ναούς, που είναι προσανατολισμένοι από την ανατολή στη δύση, έχει προσανατολισμό από βορρά προς νότο. Η κάτοψη είναι μακρόστενη, με 6 κίονες στις στενές και 15 στις μακριές πλευρές (αντί για 13 που είναι το συνηθισμένο στον 5ο αι. π.Χ.), πιθανότατα για θρησκευτικούς λόγους: πρέπει να σημειώσουμε ότι οι εξωτερικές αναλογίες του ναού είναι ίδιες με του ναού του Απόλλωνα στους Δελφούς, σμικρυνμένες κατά το ένα τρίτο. Από την άλλη πλευρά, οι στοές στις προσόψεις και ο βαθύς πρόναος θυμίζουν τους ναούς του «αρχιτέκτονα του Θησείου».

Ο ναός του Επικούριου Απόλλωνα

Αλλά η σπουδαιότερη πρωτοτυπία του ναού του Επικούριου Απόλλωνα είναι η διαμόρφωση του εσωτερικού του σηκού με πέντε εγκάρσιους τοίχους, που πατούν σε ελαφρώς υπερυψωμένο δάπεδο, απολήγουν σε ιωνικούς κίονες και δημιουργούν τέσσερις ορθογώνιες κόγχες σε κάθε πλευρά. Στο βάθος του σηκού, απέναντι από την είσοδο, στον άξονα της εισόδου, υψώνεται ένας κίονας που επιστέφεται με κορινθιακό κιονόκρανο, το οποίο έχει φύλλα άκανθας αντί για τους έλικες του ιωνικού. Αυτό είναι το παλαιότερο δείγμα κορινθιακού κιονοκράνου που μας έχει σωθεί. Έτσι ο ναός συνδυάζει, για πρώτη φορά, και τους τρεις αρχιτεκτονικούς ρυθμούς. Οι εγκάρσιοι τοίχοι που απολήγουν σε ιωνικούς κίονες και ο κίονας στο βάθος με το κορινθιακό κιονόκρανο ορίζουν έναν χώρο σε σχήμα Π και στηρίζουν μια ζωφόρο με ανάγλυφες παραστάσεις, που εικονίζουν από τη μία πλευρά την Κενταυρομαχία και από την άλλη την Αμαζονομαχία, θέματα που τα συναντήσαμε και στον γλυπτό διάκοσμο του Παρθενώνα. Πίσω από τον χώρο αυτό ανοίγεται ένας μικρότερος ο οποίος έχει χαρακτηριστεί ως ἄδυτον.

Ο ναός του Απόλλωνα Επικούριου σε παλαιά φωτογραφία των ανασκαφών στις αρχές του 20ου αι. και σε κάτοψη και προοπτική.

Μετά τα μεγάλα οικοδομικά έργα στην Αττική, και ιδιαίτερα στην Ακρόπολη της Αθήνας, που σφράγισαν την αρχιτεκτονική του δεύτερου μισού του 5ου αιώνα π.Χ., τα μνημειακά οικοδομήματα του πρώτου μισού του 4ου αιώνα έχουν, σε σύγκριση με εκείνα, σχετικά μικρές διαστάσεις· εμφανίζουν όμως καινοτομίες που φανερώνουν ότι η εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής καθορίστηκε από την αναζήτηση νέων συστημάτων αναλογιών για τα κτήρια και τη δημιουργία περίτεχνων διακοσμητικών μοτίβων. Ένα παράδειγμα ενδεικτικό για τις νέες αυτές τάσεις συναντούμε στους Δελφούς. Στο στενόμακρο ιερό της Αθηνάς Προναίας, δυτικά της εισόδου του ιερού του Απόλλωνα, χτίστηκε στο πρώτο τέταρτο του 4ου αιώνα π.Χ. ένα μικρό αλλά πολύ κομψό κυκλικό οικοδόμημα (θόλος) με εξωτερική κιονοστοιχία, του οποίου ο προορισμός, παρά τη μακροχρόνια έρευνα, παραμένει άγνωστος.

Το ιερό της Αθηνάς Προναίας στου Δελφούς.

Τα προβλήματα που έθετε η κατασκευή και κυρίως η στέγαση ενός κυκλικού περίπτερου κτηρίου ήταν σημαντικά και ο τρόπος με τον οποίο λύθηκαν καινοτόμος. Δεν είναι επομένως τυχαία η πληροφορία ότι ο αρχιτέκτονας της θόλου των Δελφών, ο Θεόδωρος από τη Φώκαια, έγραψε ένα βιβλίο (που δυστυχώς δεν σώζεται), όπου εξέθετε τη μέθοδο κατασκευής και τις αναλογίες του κτίσματος. Η εξωτερική κιονοστοιχία (το πτερόν) αποτελείται από είκοσι ραδινούς δωρικούς κίονες, ενώ στο εσωτερικό υπάρχει μια σειρά από 9 κορινθιακούς κίονες, που εφάπτονται στον τοίχο. Είναι το πρώτο κτίριο στο οποίο αναπτύσσεται πλήρως ο κορινθιακός ρυθμός με έζοχα κιονόκρανα που σχηματίζουν το σχήμα της λύρας του Απόλλωνα.

Η θόλος των Δελφών σε αναπαράσταση και φωτογραφία.